

18. Білоусов М. Антитеза війни: Роздуми про особливості дипломатії у ХХ столітті // Політика і час. – 1998. – № 9. – С. 69. 19. Там само. – С. 71. 20. Там само – С. 72.

П.П. Ткачук

УЧАСТЬ РОМАНА ДАШКЕВИЧА У ЗМІЦНЕННІ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ АРМІЇ УНР

© Ткачук П.П., 2003

**Проаналізовано становлення артилерії Збройних сил України в 1917 – 1920 рр.
і участь у ньому Романа Дашкевича.**

**The situation of the artillery of the Armed Forces of Ukraine in 1917 – 1920 and
the role of Roman Dashkevych in it has been analysed.**

Існування української військової еліти періоду національних змагань 1917 – 1920 рр. і її дієвого впливу на становлення збройних сил у цей сповнений драматизмом період, коли Українській Народній Республіці довелося збройно захищати незалежність, у радянські часи замовчувалося або таврувалося ідеологемами “петлюрівщина”, “буржуазні націоналісти”, “лакузи міжнародного імперіалізму”. Саме в період 1917 – 1920 рр. виникають перші регулярні українські військові формування різних родів зброї. Об’єктивне вивчення історії українських збройних сил періоду визвольних змагань на початку ХХ століття є одним із важливих завдань, що постали зараз перед вітчизняними істориками.

Вивчення впливу військової еліти на процеси будівництва і набуття боєздатності української армії доби УНР, висвітлення ролі видатних військових постатей цього періоду у розбудові власних збройних сил України, певною мірою заповнюють прогалину в українській військовій історіографії, дозволяють використати досвід створення Дієвої армії УНР в сучасних умовах на етапі розбудови і реформування Збройних сил України.

Аналіз літературних джерел показує, що і після відродження України військовій біографістиці приділяється незначна увага, про що свідчать поодинокі публікації [6; 7; 8].

У зв’язку з цим у статті зроблено спробу показати вклад громадсько-політичного і військового діяча Романа Дашкевича (1892 – 1975) у розбудову національної артилерії в 1917 – 1920 рр., що не було предметом спеціального наукового дослідження.

В історії збройної боротьби українського війська за незалежність і соборність України було чимало битв, в яких помітну роль відіграла артилерія. Її перші національні формування з’явилися уже влітку 1917 р. в українізованих частинах Південно-Західного фронту. Зокрема, у складі Гайдамацького Кошу Слобідської України С. Петлюри діяла окрема кінно-гірська гарматна батарея полковника О. Алмазова [7, с. 105]. Важливою складовою становлення артилерії молодій Армії УНР став бій військ Директорії під Мотовилівкою 18 листопада 1918 р., який визначив перемогу над проросійськими гетьманськими офіцерськими дружинами й відкрив шлях до Києва. Відомий військовий історик і учасник пам’ятного бою Василь Кучабський слушно зауважив, що “перемога під Мотовилівкою була перемогою стрілецької артилерії” [5, с. 138]. Засновником і командувачем перших гарматних батарей був 25-літній галичанин сотник Роман Дашкевич.

Він народився 6 грудня 1892 р. у сім’ї пароха греко-католицької церкви с. Тустановичі під Бориславом і походив із старовинної козацької родини, відзначеної цісарською владою

дворянством. Освіту здобув у відомій Перемиській українській гімназії, після закінчення якої 1911 р. здійснив з близьким приятелем Іваном Чмолою тривалу подорож у Наддніпрянщину, побував у Києві, на могилі Кобзаря в Каневі. Того ж року став студентом юридичного факультету Львівського університету. Вихований у душі національної свідомості, юнак з головою поринув у молодіжний студентський рух, активну діяльність в структурах “Січі” [7, с. 61]. Саме тоді він близько зійшовся з Євгеном Коновальцем, студентом того ж факультету, визнаним провідником “Академічної Громади” і Українського студентського союзу. Коли у Львові постають мілітарні організації, за дорученням голови Січового Союзу К.Трильовського Роман Дашкевич заснував і очолив товариство “Українські Січові Стрільці-П”, у якому проходили підстаршинський вишкіл більше як 300 юнаків. Однією із десяти чот – жіночою, командувала Олена Степанівна – майбутня національна героїня Галичини і дружина Романа. Для навчання своїх стрільців, він на свої кошти придбав 200 гвинтівок та одягнув їх у військові однострої [8]. На історичному сокільсько-січовому ювілейному Шевченківському здвигу 28 червня 1914 р. січовики Романа Дашкевича виступали із зброєю, демонстрували готовність української молоді до визвольних звитяг за Україну.

З вибухом у серпні 1914 р. світової війни він отримав призначення у вишкільну гарматну частину в Угорщині, де через півроку став офіцером і був скерований на карпатський фронт. Вже у перших боях відзначився як вдалий командир і скоро був підвищений у посаді до командира батареї. Та улітку 1916 р. у ході запеклих боїв на Волині потрапив у російський полон. Відбув його під Красноярськом у таборі військовополонених галицьких старшин на ст. Березівка. Коли до Сибіру дійшли вісті про падіння царату та утворення Центральної Ради в Україні, втік з табору і дістався до Києва, де зустрів Євгена Коновальця, Івана Чмолу, Федя Черника, з якими приступив до формування Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців [10, с. 222].

Саме Роман Дашкевич 19 листопада 1917 р. відібрав у дарницькому таборі із полонених галичан 22-х добровольців, які стали зав’язком куреня, що згодом виріс у полк-дивізію – Окремий корпус Січових Стрільців, ядро збройних сил УНР. На початку січня 1918 р. курінь нараховував 600 стрільців, які склали чотири піші сотні і гарматну батарею під командуванням досвідченого артилериста Р. Дашкевича [4, с. 387]. Вона була першим гарматним підрозділом Української революції. “Цих дванадцять гармашів і кіннотників стало початком великої артилерії СС, пізнішої Гарматної Бригади Січових Стрільців у складі шістьох гарматних полків, – писав він у спогадах. – Вони надали настрої і військового духа першій батареї, який перенісся потім на всю стрілецьку артилерію” [2, с. 9].

Бойове хрещення артилеристи Р.Дашкевича пройшли у ході боїв на вулицях Києва наприкінці січня 1918 р., при визволенні від більшовиків Фролівського монастиря, житлових кварталів Подолу. У складних умовах першої українсько-більшовицької війни командир докладав усіх зусиль для розвитку і зміцнення артилерії молодій державі. На початку березня 1918 р. він розгортає її в дивізіон. Після визволення Києва розміщує його у Михайлівському монастирі, де засновує старшинську і підстаршинську школу, особисто проводить заняття з курсантами, керує вишколом артилерійських командирів. Його плану створити артилерійський полк завадив гетьманський переворот, у ході якого січовики Є. Коновальця були роззброєні. Але майже всі продовжили службу в армії Української Держави, зокрема Р.Дашкевич – у складі 1-го легкого гарматного полку, який дислокувався у Слов’янську [8].

Одним із перших він прибув до Білої Церкви зі своїми гарматами восени 1918 р., коли Є. Коновалець з дозволу гетьмана П. Скоропадського відновлював формування галицьких Січових Стрільців. Завдяки енергії й самовідданій праці командира січова артилерія у короткому часі була укомплектована добрими фахівцями і бойовою технікою. Свою боєздатність вона продемонструвала вже у перших боях з гетьманцями у ході повстання Директорії УНР, й забезпечила успіх у битві під Мотовилівкою, де Р. Дашкевич діяв у передовому загоні Ф. Черника й особисто керував вогнем своїх гармат. Згадуючи про бій, він писав: “Батерія СС виказала у цьому бою найбільше ініціативи та вклала в стрілецьку перемогу під Мотовилівкою не тільки те, що стрілецькі гармати стріляли, але і їздові та обозники воювали як вершники” [2, с. 90].

У ході успішного наступу на Київ, під впливом перемог війська Директорії, на її бік переходили полки і навіть дивізії гетьманської армії. У їх складі поповнювали артилерію Р. Дашкевича гарматні підрозділи з бойовою технікою. На початку грудня 1918 р. він розгорнув артилерію новоствореного Осадного корпусу Січових Стрільців полковника Є. Коновальця у гарматний полк. Крім того, за його участю формувалися гарматні полки Запорізького корпусу, дивізії Сірожупанників та Чорноморського Кошу. Тож на підступах до столиці прокладали шлях стрілецьким частинам і громили гетьманські укріплення майже сто гармат української артилерії.

Після вступу до Києва Р. Дашкевич був відзначений рангом полковника артилерії і розгорнув активну вишкільно-організаційну діяльність. Вже у лютому 1919 р. він сформував у складі корпусу потужну артилерійську бригаду, яка мала шість гарматних полків по три батареї у кожному. Їх очолювали досвідчені фахівці сотники В. Зарицький, М. Курах, Д. Інків, Я. Бутрим, О. Голубаїв. Бригада нараховувала 4600 бійців і командирів, мала 70 гармат і 2000 коней [13, оп. 4, спр. 1, арк. 124 – 125].

На озброєнні січової артилерії знаходилися російські легкі і важкі гармати різних систем, розроблені незадовго до світової війни (здебільшого зразка 1910 р.) і які за своїми якостями були на рівні артилерії передових європейських держав та їх армій. Як згадував Р. Дашкевич, бригада мала 52 легкі гармати, 10 гаубиць, 4 гірські, 4 далекострільні гармати. Про їхні тактично-технічні характеристики свідчить таблиця [14, с. 172]:

Типи гармат	калібр	вага в кг	вага гарматнів	скоростріль- ність в хв	найбільша дальність, м
Легка гармата	75	1965	6,2	10	6600
Гаубиця	122	1345	23,2	5	7700
Важка гаубиця	152	2165	40,9	2	9800
Далекострільна гармата	107	2172	6,2	10	12700
Гірська гармата	75	627	6,2	10	8460

У січні – лютому 1919 р. полковник Р. Дашкевич сформував кілька батарей для інших корпусів і дивізій Армії УНР, зокрема 3-ї Залізної пішої дивізії полковника О. Удовиченка, Волинської групи, Чорноморського Кошу, повстанської “Запорізької Січі” отамана Ю. Божка. Два сформовані гарматні полки під командуванням кращих старшин В. Зарицького і Я. Бутрима він скерував у розпорядження командувача Галицької армії генерала М. Омеляновича-Павленка. Вони діяли у складі 2-го Осадного корпусу полковника М. Тарнавського, який обложив захоплений поляками Львів, столицю Західно-Української

Народної Республіки. Саме вони прицільним вогнем у ніч на 6 березня 1919 р. вразили величезні склади боєприпасів в районі головного вокзалу. Вибухи викликали масову паніку в частинах польського гарнізону. На жаль, командування корпусу і Начальна команда Галицької армії не скористалися успіхом наддніпрянських артилеристів, зручною нагодою для рішучої атаки й визволення Львова. Пізніше польські військові історики слушно зауважували, що галичани могли тоді повернути свою столицю [14, с. 333 – 335].

Завдяки енергії і невтомній праці полковника Р. Дашкевича артилерія Осадного корпусу Січових Стрільців з кожним днем кількісно і якісно зростала. Незважаючи на відправку своїх частин і підрозділів у інші формування Армії УНР і ЗУНР, навесні 1919 р. вона мала 72 гармати, близько 4500 вояків і до 2000 коней [11, с. 183].

Варто зауважити, що командувач артилерії постійно дбав про вишкіл своїх вояків, їх національно-патріотичне виховання, підтримував високу дисципліну і порядок у частинах, заборонив пияцтво, ліквідував окремі старшинські їдальні, організував святкування Різдва за галицькою традицією і запросив у гості Головного Отамана Симона Петлюру і командира корпусу полковника Євгена Коновальця. Все це позитивно впливало на боєготовність артилерії українського війська. Зокрема, про виплекану ним частину відомий стрілецький історик Степан Ріпецький писав: “Гарматна бригада була зразковою частиною Корпусу СС. Її знаменита організація, здисциплінованість та бойова управа були гордощами Січового Стрільцтва” [10, с. 284].

Узимку 1919 р. більшовицька Росія розгорнула нову агресію проти Української Народної Республіки. Полки Романа Дашкевича підтримували бойові дії піших дивізій Армії УНР на широкому фронті від Полтави до Вапнярки. Вище командування неодноразово у наказах по армії відзначало вдалі дії полків під командуванням М. Кураха, Д. Михайліва, О. Голубаїва. На початку квітня 1919 р. командувач артилерії стягнув їх до Проскурова і у ході короткого перепочинку поповнив і зміцнив шість полків січової артилерії, які тепер мали 80 гармат і 3850 вояків [2, с. 193]. Крім того, у підпорядкуванні полковника було два бронепоезди “Дорошенко” і “Січовий Стрелець” та кінний полк, озброєний скорострілами і малокаліберними гарматами Гочкіса.

Ці заходи сприяли успішним діям дивізій Армії УНР в обороні під Проскуровом, Чорним Островом та Старокостянтинівим проти наступаючих військ 12-ї радянської армії, зокрема Таращанської та Богунської бригад з дивізії Миколи Щорса. “Січово-стрілецька артилерія, – згадував про ті бої В.Кучабський, – відзначалася великою витримкою і бойовим запалом” [5, с. 194]. Вмілими маневрами на полі бою і прицільним вогнем артилеристи полковника Дашкевича забезпечили стрімке просування вперед об’єднаних армій УНР і ЗУНР в історичній наступальній Київській операції б – 31 серпня 1919 р. У її ході за рахунок трофейної бойової техніки командувач утворив ще один артилерійський полк.

Восени 1919 р. українські війська, які билися на трьох фронтах – більшовицькому, денікінському і польському, зазнали важких поразок й були затиснуті в районі Любара. 6 грудня головні сили Армії УНР перейшли до партизанських дій та рушили у запілля радянських і денікінських військ. Залишки січового корпусу були інтерновані у Польщі [12, с. 122]. Його провідники Є. Коновалець, Р. Дашкевич, Р. Сушко, В. Кучабський та інші, зібравшись у Відні 1920 р., утворили Українську Військову Організацію. За її завданням Р. Дашкевич повертається до Львова, де водночас із навчанням в університеті відбудовує мережу товариства “Січ”, а після її заборони польською окупаційною владою 1925 р. утворює потужне молодіжне об’єднання мілітарного характеру “Луг”, яке очолював до 1939 р.

Вже через рік 500 лугових товариств густою мережею вкрили Галичину. “Вкінці таки ми побідили. Переломили страх і зневіру і нині тих 500 Лугових товариств – це наше побіда і гордість, – наголошував голова “Лугів” і визначав завдання: виховати Луговика на людину, яка любить свободу і волю народу. Виховати духа пошани до всього...що велике, як честь, слава, нація”.

Впродовж існування “Лугів” у їх структурах пройшли військовий та національно-патріотичний вишкіл близько 100 тисяч юнаків і дівчат. На регулярних масових Лугових святах, спортивних змаганнях вони демонстрували свою готовність до боротьби за волю України. Згодом стали ядром Української Повстанської Армії, поповнювали мережу організацій ОУН. Саме через це польська влада всіляко заважала діяльності “Лугів”. Пильно стежила за ними і Москва. Зокрема серед документів Архіву зовнішньої політики Російської Федерації у звітах радянського консула у Львові відзначалася активна діяльність 1044 осередків “Лугів” у Галичині як “фашистської напіввійськової організації”. Неодноразово зверталася увага, що “головний керівник – Роман Дашкевич -колишній полковник Галицької армії”, особливо відзначалося, що він виголошував на масових заходах антирадянські доповіді, говорив “час походу на Київ недалеко” [9, с. 401].

З вибухом Другої світової війни і заняттям Львова радянськими військами полковник Дашкевич емігрував у Словаччину й перебував у м. Романові на Лемківщині. Під час німецької окупації Галичини на короткий час повернувся на батьківщину і знову виїхав за кордон, поселився у австрійському містечку Куфштейні. Його дружина Олена з сином Ярославом (нині відомий львівський історик) залишалася у Львові, де після відновлення радянської влади вони були арештовані й заслані. В еміграції Р. Дашкевич брав участь у діяльності ветеранських організацій, написав низку спогадів з доби визвольних змагань. Постановою уряду УНР в екзилі він був підвищений у ранзі до генерала-хорунжого. Помер 12 січня 1975 р. [6, с. 43].

Його ім'я, призабуте в Україні, нині повертається на батьківщину. “Як великий ентузіаст, організатор і активний фронтовик генерал-хорунжий д-р Роман Дашкевич, – писали його земляки дрогобиччани, – перейде до історії українських збройних змагань як один із заслужених патріотів землі української” [3, с. 677].

Отже, біографічне вивчення постаті Р. Дашкевича, його дієвого впливу на процеси створення і розбудови Збройних сил України, зокрема артилерії періоду визвольних змагань, спростовує усталені стереотипи радянської історіографії про відсутність військової еліти війська УНР, надають перспективи подальших розвідок у даному напрямку, дають обґрунтовані підстави військово-патріотичному вихованню молоді України і військово-службовців сучасних збройних сил.

1. “Вісті з Лугу”, 1926. – 25 серпня. 2. Дашкевич Р. *Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські Ворота*. – Нью-Йорк, 1965. – 206 с. 3. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973. – 856 с. 4. *Історія українського війська*. – Вид. 4. – Львів: Світ, 1992. – 702 с. 5. *Історія Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис*. – К.: Україна, 1992. – 346 с. 6. *Корибут Я. Генерал Роман Дашкевич // Україна. Наука і культура*. – К., 1994. – Вип. 28. – С. 42 – 43. 7. *Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань*. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1995. – 284 с. 8. *Лялька Я. Батько артилерії Армії УНР генерал-хорунжий Роман Дашкевич // Високий Замок*. – 2002. – 4 – 5 березня. 9. *Науменко К.*

Генеральне консульство СРСР у Львові // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2000. – Вип. 7. – С. 387 – 404. 10. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво: Визвольна ідея і збройний чин. – Львів: НТШ, 1995. – 342 с. 11. Тинченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. 1917 – 1921 роки. – К., 1995. – 256 с. 12. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил. 1917 – 1921. – Вінніпег, 1954. – 176 с. 13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1078. Головне управління Генерального штабу УНР. 14. Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1998. – 488 с.

Р.Д. Зінкевич

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ В РОСІЙСЬКІЙ АРМІЇ ПІСЛЯ ПОВАЛЕННЯ САМОДЕРЖАВСТВА НА ПОЧАТКУ ВЕСНИ 1917 РОКУ

© Зінкевич Р.Д., 2003

Показано початки розгортання українського національного руху в російській армії ранньою весною 1917 р.

The basement for the Ukrainian National Uprising in the Russian Army in spring, 1917 was presented.

Лютнева демократична революція, що призвела до краху самодержавства в Російській імперії, не лише докорінно змінила політичну структуру суспільства, а й створила сприятливі умови для розгортання національно-визвольної боротьби колишніх російських колоній. Український національно-визвольний рух після падіння самодержавства охопив також російську армію і флот. Особливо це проявилось на Південно-Західному та Румунському фронтах, які в основному проходили по території України. На Південно-Західному фронті українці становили третину, а на Румунському – четверту частину їхнього особового складу [1, с. 17]. Звичайно, що українські солдати, які тут служили, не могли байдуже стежити за розгортанням національно-визвольної боротьби в Україні і легко потрапляли під вплив українських політичних партій. Один із членів Української Центральної Ради А. А. Гольденвейзер пояснював швидке поширення ідей українських партій “доступністю і привабливістю лозунгів”, з якими вони йшли в маси. Секрет успіху агітації партій він бачив у тому, “що вони ... повністю задовольняють бажання і прагнення широких переважно сільських мас” [2, с. 10—11]. Оскільки солдати в своїй більшості й були переодягнені в шинелі селяни, то і серед них вони користувалися значним успіхом. Такої ж думки були і інші активні діячі Центральної Ради. Так, П. Христюк писав: “Солдати на фронті легко сприймали лозунги “боротьби за вільну Україну”. У цьому розумінні своєї “вільної України” селяни і робітники в солдатській шинелі вкладали звичайно свій зміст, напевно, не завжди той, який вкладали його інтелігентні керівники в багаточисленних резолюціях і постановках українських вояків” [3, с. 23].

На тлі зростаючої революційної хвилі, що порушила навіть такий застійний бастион суспільства, як армію, створились сприятливі умови для наростання національно-визволь-